

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री ओम प्रकाश मिश्र
माननीय न्यायाधीश श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ
फैसला

070-CI-0507

मुद्दा: अंश नामसारी।

जिल्ला गुल्मी वाग्ला गा.वि.स. वडा नं. ७ हाल ऐ.ऐ. वडा नं. ४ बस्ने कान्तुको नाती
झविन्द्रको छोरा वर्ष ५८ को चिरन्जिवी घिमिरे -----१
ऐ.ऐ. बस्ने रमेश घिमिरे -----१
ऐ.ऐ. बस्ने नारायण घिमिरे -----१
ऐ.ऐ. बस्ने झविन्द्रको बुहारी नारायणकी श्रीमती वर्ष ५४ की सुमित्रा घिमिरे -----१
ऐ.ऐ. बस्ने झविन्द्रको बुहारी वर्ष ४३ की नारायणी घिमिरे -----१

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

ऐ. ऐ. बस्ने झविन्द्रको छोरा वर्ष ६३ को टिकाराम घिमिरे -----१

प्रत्यर्थी
वादी

शुरु तहमा फैसला गर्ने: माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री कृष्णराम कोइराला
गुल्मी जिल्ला अदालत

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री ईश्वरप्रसाद खतिवडा
माननीय न्यायाधीश श्री नीता गौतम दीक्षित
पुनरावेदन अदालत बुटवल

फैसला मिति: २०७०।२।७

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतमा पुनरावेदन पर्न आएको
प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छः

बाबु झविन्द्र तथा आमा लिलाबाट तिन छोरी ४ छोरा भै छोरी सबैको विवाह भै आ-
आफ्नो घरमा गएका, छोरा जेठो म फिरादी टिकाराम, माइलो विपक्ष नारायण, साईलो चिरन्जीवी,

कान्छो विपक्ष रमेश सबैको विवाह भै बाबुको २०५२ मा र आमाको २०६५ मा मृत्यु भएको, हामी ४ अंशियार बीच अंशवण्डा नभै एकासंगोलमा छौं। म खुट्टाको अपाङ्ग भएकाले हिँडुल गर्न नसक्ने भै घरमा टाठाबाठा भाइहरु जो छ उसैले घरव्यवहार गर्ने हुँदा जग्गा नापीको समयमा विपक्षहरुले अबल अबल जग्गा आ-आफ्नो नाममा र कमसल भिरपाखा खोरिया निकास नभएका जग्गा बाबु र मेरा नाममा नापी गराई पैतृक सम्पत्तिबाट आफ्ना श्रीमतिका नाममा खरिद गर्ने गरेपनि एकासंगोलका अंशियार जो जसका नाममा भएपनि केही फरक पढेन अंशवण्डा गर्दा मिल्छ भनेकोमा एकासंगोलमा खानबस्न असजिलो परी अंश गरौं भन्दा विपक्षहरुले हाम्रा नामका जग्गामा तलाई खान बस्न र निकास पनि दिदैनौं अबल चाहार मिलाई अंश पनि दिदैनौं जानेको गर भनि २०६८।१।१० गते जवाफ गरेकाले फिराद लिई आएको छु। अंशको फाँट लिई चार भाग गरी मेरो एक भाग अंश र कोर्टफी समेत विपक्षीबाट दिलाई मेरो अंशका जग्गा मेरो नाममा दा.खा. नामसारी गराई चलन समेत चलाई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको फिराद पत्र।

जग्गा नापी गर्दा बाबु र विपक्ष दाजुको सल्लाहमा सबै भाइ र बाबुका नाममा नापनक्सा गराई संगोलमा बसी आई हामी तिनभाइले नोकरी गरी कमाएको रकम घरमा बसी कारोवार गर्ने दाजु विपक्षलाई दिने गरेकोमा विपक्षले घर खर्चमा सकियो भनि मोजमस्ती गरेका र सबै भाइ एकै ठाउँमा बसी व्यवहार चलाउन कठिन भएकाले हामी ४ भाइ र बाबु समेत बसी घरको सम्पूर्ण चल अचल सम्पत्तिमा मरभुङ्ग गा.वि.स. वडा नं. ९ को बुमाले भन्ने खेत म रमेशका नामको एउटा पाटो जग्गा नगद सुनचाँदी बाबुआमाको शेषपछि चारै भाइले बाँडी खाने गरी जिउनी राखी बाँकी सबै सम्पत्ति नरम गरम मिलाई ४ भाग लगाई गोलाप्रथा गरी घरायसी वण्डापत्र गरी एकाको अंशको जग्गामा अर्काको नाममा परेकोमा पछि अड्डाबाट सुधार गर्ने गरी आ-आफ्नो अंश बुझी भित्र भएका हौं। आफ्ना अंशका जग्गा आ-आफै भोगी घरगोठ बंगला समेत बनाई अरु जग्गा समेत खरिद गरी आएका छौं। वण्डापत्र विपक्ष दाजुसंग रहेको हो। बुवा आमाको मृत्युपछि जिउनीका जग्गा र हामीहरुको भोगचलन अनुसार दर्ताश्रेस्ता पनि मिलाउने सल्लाह भएकोमा शत्रुपक्षको गलत सल्लाहमा लागि भित्र भएपछि कमाएका घरगोठ जग्गा र हामी नारायण तथा रमेशकी श्रीमतीहरुले माईतले दिएको रकमबाट खरिद गरेको निजी आर्जनका जग्गा समेत बाँडी खाने नियतले झुट्टा फिराद दिएका हुन्। मतदाता नामावली, गा.वि.स.को सिफारिस एवं विपक्षले जिल्ला प्रशासन कार्यालय गुल्मीमा दिएको निवेदन गाउँ समाजमा बसी छलफल भै भएको मिलापत्रबाट हामीहरु छुट्टिभित्र भएको भन्ने प्रष्ट छ। जिउनी बाहेक अरु अंशवण्डा गर्नुपर्ने बाँकी छैन। नालेश खारेज गरी गरी इन्साफ पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको संयुक्त प्रतिउत्तर पत्र।

वादी प्रतिवादीका साक्षी बुझी पेश गर्न शुरू अदालतका मिति २०६८।६।१ का आदेशानुसार मिति २०६८।७।२२ गते साक्षीहरु लिई आउन तारिख तोकिएकोमा वादी प्रतिवादी दुवै पक्षले साक्षी उपस्थित गराएका देखिएको।

शुरू अदालतको मिति २०६८।९।४ का आदेशानुसार वादी प्रतिवादी दुवैपक्षबाट तायदाती फाँटवारी पेश भै वादीबाट नपुग कोर्टफी रु.५१३५।- दाखिला भै प्रतिवादीबाट फाँटवारीमा उल्लेखित मिति २०५१।७।२० को राजीनामा समेत सक्कल राजीनामा थान ७ र मिति २०६९।२।१७ को सक्कल बकसपत्र समेत दाखिला भै पेश हुन आएको।

प्रतिवादी चिरन्जिवीका नाममा दर्ता रहेको गुल्मी बाग्ला गा.वि.स. वडा नं. ५ कि.नं. ८४०, मरभुङ ९ कि.नं. १३३४, १३३६, १३३९, १३३२, १३३३, १३३५ का जग्गा प्रतिवादी रमेश घिमिरेका नाउँ दर्ता बाग्ला गा.वि.स. वडा नं. ५ को कि.नं. ११७७ तथा ऐ. ऐ. वडा नं. १ को कि.नं. ५५२, प्रतिवादी नारायण घिमिरेकी श्रीमती सुमित्रा घिमिरेका नाउँमा रहेको जिल्ला गुल्मी बाग्ला गा.वि.स. वडा नं. ५ कि.नं. ११७६ तथा ऐ. ऐ. गा.वि.स. वडा नं. ७ कि.नं. ४१०, ४१४, ४१५ का जग्गा तथा प्रतिवादी नारायणी घिमिरेका नाउँमा रहेको जिल्ला गुल्मी बाग्ला गा.वि.स. वडा नं. ५ कि.नं. ११७४, ११७५ तथा ऐ. वडा नं. ५ को कि.नं. ९४० तथा गुल्मी मरभुङ गा.वि.स. वडा नं. ९ को कि.नं. ३७८, २५६ र २५८ का निजी आर्जनको जग्गा बाहेक वादी प्रतिवादीका स्व. बाबु झविन्द्र घिमिरेका नाउँमा रहेको वादी एवं प्रतिवादीका नाउँमा रहेको नापीका बखत वादी प्रतिवादीका नाउँमा नापी भएको पैत्रिक सम्पत्ति मध्येको घर जग्गालाई ४ भाग लगाई सो ४ भागको १ भाग अंश यी वादीले नरमकरम मिलाई छुट्याई लिन पाउने भै निजका नाउँमा दा.खा. दर्ता समेत हुने ठहर्छ भन्ने सुरु गुल्मी जिल्ला अदालतको फैसला।

अंश भाग लाग्ने ठहर्न्याएको सो हदसम्मको फैसला उपर मेरो पुनरावेदन जिकिर छैन। सो बाहेक प्रतिवादी चिरन्जिवी, नारायण, सुमित्रा एवं रमेशकी श्रीमती नारायणी समेतका नाउँमा रहेको सम्पत्ति वण्डा नहुने भनी ठहराएको हदसम्मको शुरू फैसला त्रुटीपूर्ण हुँदा सो हदसम्मको शुरू फैसला बदर उल्टी गरी मिसिल संलग्न फाँटवारीमा प्रस्तुत भएको सम्पूर्ण सम्पत्तिमा कानून बमोजिम ४ भाग लगाई १ भाग मेरो अंश दिलाई पाउँ भन्ने वादीको पुनरावेदन पत्र।

संगोलमा नै रहेको अवस्थामा अंशियार रहेको व्यक्तिका नाममा राजीनामाको माध्यमबाट प्राप्त भएका जग्गालाई निजी आर्जनको हो भन्ने यथेष्ट प्रमाणको अभावमा पनि निजी आर्जनको मानी वण्डा नलाग्ने गरी भएको शुरू जिल्ला अदालतको फैसला प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६ को खण्ड (क) समेतको व्याख्याको रोहमा फरक पर्न सक्ने देखिँदा छलफलका लागि अ.व.

२०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आए वा म्याद नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत बुटवलको मिति २०६९।१०।२२ को आदेश।

तायदातीमा उल्लेखित चिरन्जीवी घिमिरेका नाउँमा रहेको जिल्ला गुल्मी बाग्ला गा.वि.स. वडा नं. ५ कि.नं. ८४०, मरभुङ ९ कि.नं. १३३४, १३३६, १३३९, १३३२, १३३३, १३३५ का जग्गा प्रतिवादी रमेश घिमिरेका नाउँमा रहेका गुल्मी बाग्ला गा.वि.स. वडा नं. ५ को कि.नं. ११७७ तथा ऐ. ऐ. वडा नं. १ को कि.नं. ५२५, प्रतिवादी सुमित्रा घिमिरेका नाउँमा रहेको गुल्मी, बाग्ला गा.वि.स. वडा नं. ५ को कि.नं. ११७६ तथा ऐ. ऐ. वडा नं. ७ को कि.नं. ४१०, ४१४, ४१५ का जग्गा तथा प्रतिवादी नारायणी घिमिरेको नाउँमा रहेको बाग्ला गा.वि.स. वडा नं. ५ को कि.नं. ११७६, ११७५ तथा ऐ. वडा नं. ५ को कि.नं. ९४० तथा गुल्मी मरभुङ गा.वि.स. वडा नं. ९ कि.नं. ३५८, ३५६ र २५८ जग्गाहरू वण्डा नलाग्ने ठहर गरी भएको सो हदसम्मको शुरु गुल्मी जिल्ला अदालतको मिति २०६९।२।३२ को फैसला उल्टी भै तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित सम्पूर्ण सम्पत्तिबाट समेत वादीले ४ भागको १ भाग अंश पाउने भै निजका नाउँमा नामसारी समेत हुने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत बुटवलको मिति २०७०/०२/०७ को फैसला ।

पुनरावेदन अदालतको फैसलामा चित्त बुझेन । सो अदालतबाट मुलुकी ऐन अंशवण्डाको १८ नं. को प्रत्यक्ष त्रुटि रहेको छ । अंशवण्डाको १८ नं. मा कुनै अंशियारले आफ्नो ज्ञान वा सीप वा प्रयासबाट निजी आर्जन गरेको वण्डा लाग्दैन भनी स्पष्ट उल्लेख गरेकोमा सो कुरामा विचार गरिएन । हामी पुनरावेदक नारायण घिमिरे भारतमा नोकरी गरी चिरन्जिवी घिमिरे शिक्षक भई तथा रमेश घिमिरे नेपाल सरकारको निजामती कर्मचारी रहेकोमा सोही नोकरीको दौरानमा आर्जन गरेको सम्पत्तिले राजिनामाबाट जग्गा खरिद गरिएको हो । सगोलको सम्पत्तिबाट बढे बढाएको र सोहीबाट खरिद गरेको भनी वादीले स्थापित गर्न सकेको छैन । हामीले जिकिर लिएका निजी आर्जित सम्पत्ति वण्डा लाग्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत बुटवलको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी इन्साफ पाउँ भन्ने प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन ।

नियम बमोजिम आजको दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन सहितको सकल मिसिल कागजात अध्ययन गरी हेर्दा अंश

नदिएकोले विपक्षीहरूबाट अंशको तायदाती फाँटवारी लिई चार जना अंशियार भएकोले ४ भागको १ भाग अंश दिलाई नामसारी समेत गरी पाउँ भन्ने फिराद दावी रहेकोमा चिरन्जीवी घिमिरे नाउँको कि.नं. ८४०, १३३४, १३३६, १३३९, १३३२, १३३३, १३३५, प्रतिवादी रमेश घिमिरेका नाउँको कि.नं. ११७७ र ५२५, प्रतिवादी सुमित्रा घिमिरेका नाउँको कि.नं. ११७६, ४१०, ४१४, ४१५ का जग्गा तथा प्रतिवादी नारायणी घिमिरेको नाउँको कि.नं. ११७६, ११७५, ९४०, ३५८, ३५६ र २५८ निजी आर्जनको जग्गा बाहेक वादी प्रतिवादीका स्व. बाबु झविन्द्र घिमिरेका नाउँमा रहेको वादी एवं प्रतिवादीका नाउँमा रहेको नापीका बखत वादी प्रतिवादीका नाउँमा नापी भएको पैत्रिक सम्पत्ति मध्येको घर जग्गालाई ४ भाग लगाई सो ४ भागको १ भाग अंश वादीले नरमकरम मिलाई छुट्याई निजका नाउँमा दा.खा. दर्ता समेत हुने ठहर्‍याई भएको सुरु फैसला केही उल्टी भई उक्त कित्ताको जग्गाहरूबाट समेत वादीले ४ भागको १ भाग अंश पाउने ठहर्‍याई भएको पुनरावेदन अदालतको फैसलामा प्रतिवादीहरूको चित्त नबुझी प्रस्तुत पुनरावेदन पर्न आएको देखियो ।

उपरोक्त तथ्य जिकिर भएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन अदालत बुटवलको फैसला मिले नमिलेको के रहेछ ? प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो, होइन ? सोही विषयमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो ।

निर्णय तर्फ विचार गर्दा मुल पुरुष पिता झविन्द्र र आमा लिलाको ३ छोरी र ४ छोरा भएकोमा छोरीहरूको विवाह भैसकको, पिता झविन्द्रको २०५२ सालमा र आमा लिला २०६५ सालमा परलोक भई हाल वादी प्रतिवादीहरू चार अंशियार नाताका दाजुभाई भएको तथ्यमा विवाद देखिएको छैन । पुनरावेदक प्रतिवादीहरूले २०४८।१।२३ मा घरायसीमा अंशवण्डा गरी छुट्टिभिन्न भै बेगला बेगलै रहेका भनी प्रतिवाद गरेपनि अंशवण्डा भएको वा मानो छुट्टिएको, रजिष्ट्रेशन भएको कुनै लिखत प्रमाण पेश गर्न सकेको पाइदैन भने घरसारमा वण्डा गरेपनि मुलुकी ऐन रजिष्ट्रेशनको १ नं. मा मानो छुट्टिएको वा अंशवण्डा भएको लिखत रजिष्ट्रेशन गर्नुपर्ने अनिवार्य व्यवस्था रहेको हुँदा सो बमोजिम गरेको भनी सबूत प्रमाण पेश गर्न सकेको नदेखिदा निजहरू एकासगोलमा रहेका अंशियार नाताको देखिन आयो ।

पुनरावेदकहरूले नोकरीको दौरानमा आर्जन गरेको सम्पत्तिले राजिनामाबाट जग्गा खरिद गरिएको हो । सगोलको सम्पत्तिबाट बढे बढाएको भनी वादीले स्थापित गर्न नसकेको अवस्थामा

निजी आर्जित सम्पत्ति वण्डा लाग्ने गरी भएको हदसम्मको पुनरावेदन अदालतको फैसला बदर गरी पाउँ भन्ने मुख्य पुनरावेदन जिकिर रहेकोमा यी पुनरावेदक प्रतिवादीहरुका नाममा रहेका जग्गा राजीनामाबाट खरीद गरी लिएको देखियो। उक्त जग्गाहरु बाबुसंग वण्डा छुट्टिए पछि खरीद गरेको भन्ने प्रतिवादीहरुले जिकिर लिएता पनि माथि उल्लेख गरे झै सो तथ्य पुष्टि हुने प्रमाण पेश गर्न सकेको पाइदैन । प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६ (क) अनुसार अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म एकाघरसँगका अंशियारहरु मध्ये जुनसुकै अंशियारका नाममा रहेको सम्पत्ति संगोलको सम्पत्ति रहेको भनी अदालतले अनुमान गर्नु पर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको सन्दर्भमा विवादित जग्गाहरु प्रतिवादीहरुले निजी आर्जनबाट खरीद गरेको भनी लिएको जिकिरलाई वस्तुनिष्ठ प्रमाणबाट पुष्टि गराउन नसकेको अवस्थामा उक्त सम्पत्ति संगोलकै मान्नु पर्ने देखिन आयो ।

यसैगरी अंशवण्डाको १८ नं. मा मानो नछुट्टिइकन संगै बसेका अंशियार छन् भने जुनसुकै अंशियारले संगोलको सम्पत्तिबाट वा संगोलको खेती उद्योग व्यापार व्यवसायबाट बढे बढाएको संगोलको आर्जन सबै अंशियारको भाग लाग्छ भन्ने प्रष्ट व्यवस्था गरेको पाइन्छ। निजी भन्ने निश्चयात्मक प्रमाणको अभावमा मुलुकी ऐन अंशवण्डाको १८ नं. बमोजिम निजी हो भनी अदालतले अनुमान गर्न सक्ने अवस्था रहेदैन।

प्रस्तुत मुद्दामा पनि यी वादी प्रतिवादीहरु एकासंगोलका अंशियारा भै निजहरुका बीच रितपूर्वक अंशवण्डा भइसकेको अवस्था नदेखिएको र निजहरुका बीच नाता पुस्तावारीमा समेत विवाद नरहेकोले संगोलकै अवस्थामा रहेका अंशियारका नाउँमा राजीनामाका माध्यमबाट प्राप्त भएका जग्गालाई निजी आर्जनको हो भन्ने यथेष्ट प्रमाणको अभावमा निजी आर्जनको भएकोले वण्डा नलाग्ने भन्ने प्रतिवादीहरुको पुनरावेदन जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन ।

अतः माथि उल्लेखित आधार कारण समेतबाट निजी आर्जनको भन्ने पुनरावेदन जिकिर पुष्टि हुन सकेको नदेखिदा सुरु गुल्मी जिल्ला अदालतको मिति २०६९।२।३२ को फैसला उल्टी भै तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित सम्पूर्ण सम्पत्तिबाट समेत वादीले ४ भागको १ भाग अंश पाउने भै निजका नाउँमा नामसारी समेत हुने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालत बुटवलको मिति २०७०/२/७ को फैसला मिलेकै देखिंदा सदर हुने ठहर्छ । अरुमा तपसिल बमोजिम गर्नु ।

तपसील

पुनरावेदन अदालतको फैसलाले वादीले भराई लिन पाउने ठहर भएको कोर्ट फि रु.८२३।९५ प्रतिवादीहरूले यस अदालतमा पुनरावेदन गर्दा ध.र.नं. ३९३७, मिति २०७०/५/२८ मा पुनरावेदन अदालत बुटवल समक्ष धरौटी राखेकोले उक्त रकम वादीले भराई लिन पाउने हुँदा भराई पाउँ भनी वादीको दरखास्त परे कुनै दस्तुर नलिई वादीलाई भराई दिनु भनी पुनरावेदन अदालत बुटवलमा लेखी पठाई दिनु ।

प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: नवीन कोइराला

कम्प्युटर टाईप गर्ने : बासुदेव गिरी

इति सम्बत् २०७३ साल पौष २२ गते रोज ६ शुभम् ।